

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

נח

(חלק כ שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וארבע לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת נח, ל' תשרי — ו' מרחשון, ה'תשפ"ד (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2023
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

נח

כסימן שהביא האבן־עזרא⁶, ואברהם אבינו בן נ"ח שנה כאשר מת נח⁷ – ונמצא שנה היה משך זמן, בדורו של אברהם⁸!

ואף שלכאורה בתחילת ימיו עדיין לא השיג אברהם שלימות מדריגת ה"צדיק", עד שאמרו במדרש⁹, "שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש בידי עון שהייתי עובד עבודה זרה כל השנים הללו"¹⁰ ורק לאחרי זה הכיר את בוראו –

מכל מקום, עוד קודם זמן היותו בן נ"ח שנה כבר הכיר את בוראו לכל הדיעות¹¹; ועוד זאת – הכרה זו היתה בכח עצמו, כמו שהאריך הרמב"ם בריש הלכות עבודה זרה, שאברהם הגיע בכח עצמו לידי ידיעת והכרת הקב"ה, "ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר",

(6) פרשתנו עה"פ.

(7) והוא מפרש שבדורותיו כולל גם דורו של אברהם, "וטעם בדורותיו בדורו בעת המבול ובדורות שהיו אחריו".

(8) בניצוצי זהר לזהר שם מתרץ דאז לא נקרא עוד דורו של אברהם שעודנו נקרא אברם. ודוחק הוא שהרי בחז"ל כו' נקרא בכל מקום "אברהם" גם כשמדובר בזמן שהי' נקרא אברם (ראה ברכות יג, א). ועוד: לפ"ז צ"ל דאלו הי' בדורו של אברהם הכוונה רק לאחרי שאברהם הי' בן תשעים שנה ותשע שנים, שאז א"ל הקב"ה, "לא יקרא עוד את שמך אברם" (לך יז, א. ה).

(9) ב"ר פל"ט, ח.

(10) וכמ"ש הרמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ג (נעתק לקמן בפנים).

(11) ראה לקמן רס"ב.

א. על הפסוק (בריש פרשתנו) "אלה תולדות נח איש צדיק תמים היה בדורותיו", מצינו שני פירושים¹ בביאור הדיוק "בדורותיו" (כמובא בפירוש רש"י על התורה) – "יש מרבנותינו דורשין אותו לשבח כו' ויש דורשין כו"². ואלו מרבנותינו שפירשו שאין כוונת "בדורותיו" לשבח אמרו (כדפירש רש"י): "לפי³ דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום"⁴.

והנה, הלשון "אילו היה בדורו של אברהם" אינו מחוור: אברהם נולד חמשים ושמונה שנה לפני מיתת נח⁵ –

(1) סנהדרין קה, א. ב"ר פ"ל, ט. תנחומא פרשתנו ה. זח"א ס, א (תוספתא). תנחומא באבער פרשתנו ו. וראה לקמן הערה 4.

(2) לשון רש"י עה"פ. ועד"ז הוא בתנחומא באבער שם. ובשאר מקומות שבהערה 1 ליתא.

(3) לשון רש"י עה"פ. וראה מפרשי רש"י (רא"ם, גו"א, ועוד. ולפי' הענף יוסף לתנחומא

שם, מפורש הוא בתנחומא שם) דלכו"ע אם הי' בדור צדיקים והי' צדקתו כמו שהי' בדורותיו לא הי' נחשב לכלום. אלא דפליגי בכוונת התורה בתיבת "בדורותיו" – אם לשבח הוא דאז או לגנאי.

(4) ועד"ז הוא בזהר שם, אבל בדרין אחרנין לא הי' נחשב לכלום כמו דרא דאברהם ודרא דמשה ודרא דדוד. בתנחומא: תמים הי' בדור המבול ובדור הפלגה שאלו הי' בדורו של אברהם אבינו לא מצא ידיו ורגליו. בב"ר שם ליתא בדורו של אברהם. ושם אי' "אלו הי' בדורו של משה או בדורו של שמואל". בסנהדרין (ותנחומא באבער) שם, "בדורות אחרים" ולא נזכר שם דור פרטי.

(5) וי"ל שמתעם זה לא נזכר בב"ר שם דורו של אברהם.

ואף אם תמצוי לומר ד„דורו של אברהם“ היינו זמן המתחיל (לא משעה שעסק אברהם בעבודה עם עצמו, אלא) מזמן שהתחיל לעסוק בהשפעה על אחרים – „את הנפש אשר עשו בחרן“²², וכדאיתא בגמרא²³ דמאותה שעה דוקא התחילו „שני אלפים תורה“²⁴ – הרי גם חידוש זה בעבודתו היה כמה שנים קודם מיתת נח, כדברי הגמרא²³: „גמירי דאברהם בהיאי שעתא בר חמשין ותרתי הוה“.

ב. בנוגע לגיל שבו הכיר אברהם את בוראו מצינו כמה דעות: בן שלש²⁵, בן ארבעים, בן ארבעים ושמונה²⁶, בן חמשים²⁷.

והנה, הרמב"ם כתב בהלכות²⁸

[דלא כנח, ש(משמע¹² אשר) ידיעתו והכרתו את הבורא לא היו בכח עצמו, וכן מצינו בפירושו בנוגע לסוד העיבור, שלמדו מ(חנוך¹³ ו)מתושלח¹⁴ זקנו. ובפרט, שע"פ מ"ש הרמב"ם¹⁵ דלמתושלח היה בית מדרש¹⁶ ובית דין¹⁷, הרי ודאי שנח (החשוב שבבני בניו¹⁸) שהה ולמד שם, ונמצא, שקבל מאחרים שהיו לפניו (וחילוק על-דרך- זה ישנו גם בנוגע להנהגתם: „נח¹⁹ היה צריך סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק והולך בצדקו מאליו“²⁰) –

ואם כן, מה מקום לומר „אילו היה בדורו של אברהם כו“, בשעה שנח אכן היה משך זמן „בדורו של אברהם“ (לאחרי שכבר „הכיר אברהם את בוראו“²¹)?

(12) מדברי הרמב"ם שם ה"ב וג' שזה הי' החידוש דאברהם.

(13) פדר"א רפ"ח.

(14) ראה רד"ל שם שכצ"ל בפדר"א. וראה ג"כ סדר הדורות שנת אלף נו.

(15) מו"נ ח"ב פל"ט.

(16) באחרונים שלא נמצא מקור לזה. ואולי הוא מדרש אכירי הובא ביל"ש בראשית רמז מב ש„הי' שונה ט' מאות סדרי משנה“.

(17) אולי המקור פדר"א הנ"ל שהרי, עיבור הוא בב"ד, וסוד העיבור רק החכמים הגדולים יודעים אותו ואינן מוסרין אותו אלא לסמוכים נבונים (רמב"ם הל' קדה"ח פ"א, ד).

(18) להעיר ממדב"ר פ"ד, ח שמסר לו בגדי אדה"ר (כה"ג).

(19) פרש"י ריש פרשתנו ד"ה את האלקים. מתנחומא פרשתנו שם. דעת ר"נ כו' בב"ר פ"ל שם.

(20) ראה בארוכה עקידה (פ' לך שער טז.

ובחזות קשה שער שני). ובכ"מ.

(21) ולהעיר (בתירוץ בדוחק עכ"פ) ד„עשרה דורות מנח ועד אברהם“ (אבות פ"ה מ"ב). או י"ל בסגנון אחר: „נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו“

מדבר בהזמן דא, היינו בדור המבול ולפני המבול, ולגבי דור המבול נאמר ואפ"ל „תמים הי' בדורותיו“ (ולא לגבי דורו של אברהם).

אבל בתנחומא שם מפורש (כנ"ל הערה 4) „בדור המבול ובדור הפלגה“, ואברהם בעת הפלגה הי' בן מ"ח שנה. ונמצא נח חי אחרי הפלגה עשר שנים (סדר עולם פ"א). וגם מפרש"י ריש פרשתנו „הואיל והזכירו ספר בשבחו“ מוכן דהנאמר בקרא „נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו“ הוא לא (רק) הקדמה להנאמר לאח"ז, כ"א כמו מאמר המוסגר ע"ד שבחו של נח (בכ"ל, היינו במשך כל ימי חייו).

(22) לך יב, ה.

(23) ע"ז ט, א.

(24) וראה חדא"ג נדרים לב, סע"א.

(25) נדרים שם. ב"ר פ"ל, ת. ושי"ג.

(26) ב"ר שם. ושי"ג.

(27) דיעה הא' בפסיקתא רבתי פ' כא.

(28) „הל' ע"ז וחוקות הגוים“ זהו השם המלא דההלכות כבדפוס ראשון, קושטא רס"ט (בראש ספר היד במנין המצות על סדר ההלכות שברמב"ם, וכן בכותרת דספר המדע, והכותרת להל' אלו). ועוד. ובדפוסים שנגעה בהם יד הצנזור כולל הדפוסים שלפנינו (וואראש, ווילנא,

עבודה זרה²⁹ ד, בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו³⁰. וכתב על זה הראב"ד: „יש אגדה בן שלש שנים שנאמר³¹ עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עקב.“

ומבואר בזה בכסף-משנה, ד, אפשר לקיים זה וזה דבן שלש שנים היה כשהתחיל לחשוב כו'³² להכיר בוראו אבל כשהיה בן ארבעים השלים להכירו³³. ורבינו כתב העיקר שהוא גמר ההיכרא דהיינו כשהיה בן ארבעים שנה. וצריך לומר שהיה גורס . . . בן ארבעים³⁴ . . . ולא בן מ"ח כמו שהוא בספרים.“

ועוד צריך להבין: כיון ש, אפשר לקיים זה וזה“ (הן הדיעה שבן שלש הכיר את בוראו והן הדיעה שהיה בן ארבעים), והרמב"ם עצמו איירי בתחילת ההלכה בהנהגת אברהם בקטנותו – „כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב כו“, אם כן, מפני מה לא הזכיר בפירוש שבשעה ש, התחיל לחשוב כו“ היה בן שלש שנים³⁵.

אבל צריך להבין: מאחר שהגירסא הנפוצה במדרשים שלפנינו³⁵ היא „בן

וצלום מהם) בראש הספר „הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחוקות העכו"ם“ (הכותים) וכיו"ב בשאר הכתורות. ובכותרת להל' ע"ז: „הלכות עבודת כוכבים וחוקותיהם“. ועד"ז שינו בכ"כ מקומות בגוף ההלכות.

וצלום מהם) בראש הספר „הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחוקות העכו"ם“ (הכותים) וכיו"ב בשאר הכתורות. ובכותרת להל' ע"ז: „הלכות עבודת כוכבים וחוקותיהם“. ועד"ז שינו בכ"כ מקומות בגוף ההלכות.

29) פ"א ה"ג.
30) וכ"ה ברד"ק תולדות כו, ה. במאירי בחבור התשובה (מאמר א פ"ו ד"ה אמנם קצת יש חכמים): והוא אמרם בהגדה אחרת הביאה הר"ם ז"ל בן ארבעים שנה הכיר את בוראו. ובפתיחתו למס' אבות (ד"ה והי' זה) הביא זה סתם, לא בשם הרמב"ם.

31) תולדות כו, ה.
32) בכס"מ, והגהות כתבו בשם הרמ"ך. וראה הגהות מיימוניות לפנינו סק"א. אבל בסק"ב שם כתב (ע"ז שכתב הרמב"ם בן ארבעים שנה הכיר) כרבי יוחנן כו' בן מ"ח שנה הכיר כו' ולא כר"ל שאמר בן שלש שנים.

33) ועד"ז הוא במגן אבות להתשב"ץ בתחלתו. וראה גם מאירי שבהערה³⁰.
34) ראה ב"ר (הוצאת תיאודור אלבק) פס"ד, בחילופי נוסחאות שכ"ה בב' כתי' דב"ר שם.
35) כמו שהוא בכ"מ במדרש – ראה בהנסמן בב"ר פ"ל ופס"ד שם.

36) וכן הגיה בהגה"מ ברמב"ם וממשיך, וכן כתב הר' אלעזר בן ר' יב"ק בשרש קדושת היחוד*. וכ"ה בכמה דפוסים וכת"י (הובאו ברמב"ם ספר המדע ירושלים תשכ"ד).

37) ובפרט שהגירסא בן מ"ח יש לה מקור במק"א, „שהרי בדור הפלגה הי' אברהם בן מ"ח ולא מצינו שנשתתף בעצתם“ (פרש"י לבר' פס"ד, ד). ועד"ז כתב במגן אבות שם, ויצא להם זה המספר (דבן מ"ח הכיר) לפי דעתם כי בשנת מות פלג נפלגה הארץ ואז הי' א"א בן מ"ח שנה כו' ובראותו התפלגות לשונם ובלבולם הפך כוונתם נתקיימה לו אמונת ההשגחה ואז הכיר את בוראו בשלימות“. וכתב שם דהגירסא בן מ' היא „גירסא משובשת“ והנוסחא המדוייקת היא בן מ"ח.

38) בצפע"נ על הרמב"ם כאן: ועי' ב"ב ד' צא דעשרה שנים הי' חבוש ואח"כ בחורן הוה בן נ"ב כמבואר בע"ז ד' ט. ע"ש. והיינו שמה מקור שיטת הרמב"ם שהכיר את בוראו בן ארבעים לא בן מ"ח. אבל להעיר שהרמב"ם כאן לא הזכיר שהי' כלוא, אף שכתבו במו"נ ח"ג פכ"ט.

39) אף שי"ל שרמזו במש"כ „ונגמל“. ואדרבא עי"ז מוסיף ביאור 1) למה דוקא אז התחיל כו' (כי נגמל הי"ז סימן גדלות) 2) בתחלת ג' שנים (נגמל הי"ז לסוף כד חודש (גטין עה, ב)).

(* ראה הלשון ברוקח שם לפנינו. וצ"ע.

ספר המתאר דברי ימי עולם או אפילו דברי ימי ישראל –

ואם כן, למאי נפקא מינה להלכה כל אריכות הדברים שבכל הפרק – כיצד היתה השתלשלות הירידה דעובדי עבודה זרה מאז ימי אנוש ואילך, עד לזמן אשר „בחר ה' ישראל לנחלה והכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועים אחריה?”

בשלמא אילו היה הרמב"ם מקדים שאדם הראשון נצטווה על (איסור) עבודה זרה⁴⁰, היה מקום ליישב (בדוחק על-כל-פנים), שהאריכות הנ"ל נוגעת למה שכתב הרמב"ם לאחר ימי אנוש זה בפרק ב'⁴¹, „שכל המודה בעבודה זרה כופר כו' ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם כו'". ובנוסף לזה: מאחר שגם בני נח היו מצווין על עבודה זרה⁴², באה אריכות זו להודיע, דאף שבמשך כמה וכמה דורות מאז ימי אנוש ואילך עבדו עבודה זרה, עד ש„פשט דבר זה בכל העולם”⁴³, אין להסיק שלא היה הדבר אסור עליהם, אלא עברו בזה על ציווי השם.

אבל הרמב"ם לא הזכיר בכל הפרק שאדם הראשון נצטווה על עבודה זרה, ולא הדגיש כלל גודל האיסור שהיה בדבר אף בזמנים ההם⁴⁴.

(40) כמ"ש בהל' מלכים רפ"ט.

(41) דהל' ע"ז ה"ד.

(42) וראה הל' מלכים שם ה"ב.

(43) לשון הרמב"ם הל' ע"ז שם ה"ב.

(44) ובפרט שהטעות שבימי אנוש (בתחלת

הפרק) אינו ענין ע"ז שב"נ מזהרים עלי', כ"א ענין השיתוף, שכלשון הרמב"ם בסה"מ מ"ע ב משמע שנאסר לבני"ו ולא לבני"א ראה סה"מ צ"ה צ"צ מצות אחדות ה' בתחלתה. וידועה

ג. ויובן בהקדם כללות הביאור בדברי הרמב"ם בהלכות עבודה זרה:

בפרק הראשון פתח הרמב"ם: „בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול", ולאחרי שמבאר בארוכה במה היתה טעותם, מסיים דבריו – „וזה היה עיקר עבודה זרה".

ולאחרי זה ממשיך (בהלכה ב): „ואחר שארכו הימים עמדו בבני אדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני כו' (ומפרט ומסביר איך החלו לעבוד לכוכב פלוני כו', ואחר כך מבאר באריכות ירידת בני האדם עד לשלב התחתון ביותר דעבודה זרה, וממשיך), וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ולא היה שום אדם מכירו .. אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר, ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו".

ובהלכה ג מבאר באריכות איך הגיע אברהם להכרת בוראו, ומתאר כל המעשים והענינים הנעלים שעשה לאחר ימי זה כדי „לשתול בלבם" של „אלפים ורבבות" את „העיקר הגדול הזה" (הכרת הבורא ועבודתו), עד ש„הודיעו ליצחק בנו .. ויצחק הודיע ליעקב .. ויעקב למד בניו כו'", וממשיך בתיאור מצב בני יעקב עד ששלח הקב"ה את משה רבינו ונתן את המצוות לישראל, וכל זה – באריכות גדולה.

והנה, לכאורה אינו מובין: ספר הרמב"ם תוכנו „הלכות הלכות" (כמו שכתב הרמב"ם בהקדמת ספרו), ואינו

ובפועל (עבודה זרה), תוכנו⁴⁷ ועיקרו הוא בנוגע למחשבת האדם, הרהור הלב – שמעלה האדם בלבו ומחשבתו שנברא, מלאך או גלגל כו' הם אלוהים, או סרסור על-כל-פנים – מציאות בפני עצמה,

ואף ענין זה איסור מפורש הוא,

וכמו שפירט הרמב"ם בהלכות אלו תיכף בריש פרק ב: „עיקר הציווי בעבודה זרה שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך כו' ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא האלקים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש כו' וענין זה הוא שהזהירה התורה עליו כו' כלומר שמא תשוט בעין לבך תראה שאלו הן המנהיגים את העולם והם שחלק ה' אותן כו' ותאמר שראוי להשתחוות להם ולעובדן, ובענין הזה צוה ואמר כו' כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיות סרסור ביניכם ובין הבורא“; ובהלכות שלאחרי זה ממשיך, ש„צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים (אודות עבודה זרה) כלל ולא נהרהר בה ולא

ונמצא, שהמשך סיפור הענינים – ובאריכות – שבכל הפרק, הוא לכאורה סיפור המאורעות בלבד, ואינו ענין כלל לספר היד⁴⁸ שתוכנו הוא – הלכות.

ד. ויש לומר, שהפרק הראשון דהלכות עבודה זרה ואריכות עניניו הם הקדמה כללית לכל הלכות עבודה זרה שבספר הרמב"ם.

והביאור בזה:

חטא עבודה זרה, אף שבכללות כולל הוא איסורים בנוגע למעשה⁴⁶

השקוט בזה – ראה ד"ה באתי לגני תשי"ג ס"ג. וש"נ. וראה גם ס' הערכים-תב"ד ח"ב ע' שמג. וש"נ. ואכ"מ.

(45) משא"כ במו"נ. ואמנם האריך בענין זה במו"נ ח"ג פכ"ט.

לפי המבואר במו"נ שם (פכ"ט ופ"ל) ש„הכוונה הראשונה מן התורה כולה היתה להסיר ע"ז ומהות זכרה“ (פכ"ט), „כי עיקר התורה להסיר הדעת ההוא ולמחות זרעו של עכו"ם“ (לשונו שם ספ"ל), נמצא לכאורה שהודעת דבר זה, תתן ואופני ע"ז שהיו עד ימי אברהם, נוגע להידיעה והבנת תוכן הציוויים השייכים לע"ז, שהכל בכדי להתרחק ולהסיר מאתנו דעות ועבודות כוזבות אלו שהיו נפוצות בעולם, כמו שמבאר במו"נ שם בארוכה.

אמנם [נוסף ע"ז שאז נוגע בעיקר הידיעה דעובדי ע"ז, ולא האריכות בדרגת אברהם ופעולת אברהם (שבה"ג כאן), וכבמו"נ שם, שהאריכות שם היא בשיטתם ושטותם וע"ד אברהם באו הדברים בקיצור*, הנה] ענין זה הוא לכאורה רק טעמי המצוה ובטהמ"צ מדובר בספרו המורה שם ולא בספרו היד שהוא ספר של הלכות, ואינו מביא טעמי המצוה (ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב בקו"א).

(46) אף שגם במצות מעשיות – הרהורי עבירה קשין מעבירה (יומא כט, רע"א. וראה מו"נ ח"ג פ"ח) וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ג.

(47) גם של המצות והאיסורים שבמעשה.

משא"כ המצות שבריש הל' יסוה"ת שענינן רק במות ולב (לידע שיש שם אלקה, שלא יעלה במחשבה שיש שם אלקה אחר, ליחדו, לאהבו וליראה ממנו). ובלשון אגרת המחבר בריש ספר החינוך: שש מצות כו'.

(* וכן ליתא שם סיום הענין שברמב"ם כאן שארכו הימים כו' וכמעט קט הי' העיקר ששתל אברהם נעקר כו'. ואדרבה, מבאר שם מה שאנו רואים היום רוב אנשי העולם מסכמת להגדילו ולהתברך בו . . ואין חולק עליו כו'.

כי הזהירות במצות עבודה זרה היא „עיקר כל המצות כולן“⁵⁴.

ולכן הקדים הרמב"ם כל תוכן פרק א' קודם שהתחיל בהלכות עבודה זרה, ופתח בזה ש„בימי אנוש כו' טעו בני האדם כו' חכמי אותו הדור“, והסביר מה היה תוכן טעותם, שהעלו בדעתם ש„הואיל והאלקים ברא כוכבים .. וחלק להם כבוד“, אזי ראוי לכבדם ולשבחם, ועוד זאת – לבנות להם היכלות ולעבדם רח"ל.

דבזה השמיענו הרמב"ם, שעיקר עבודה זרה וסיבתה (גם באופן שהיתה בימי אנוש, כאשר בני האדם בקשו במעשיהם „להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה“) אינה מופרכת רק בגלל ציווי וגזירת ה', אלא זהו היפך האמת והמציאות, היפך השכל⁵⁵, ושרשה הוא בכך ש„טעו בני אדם טעות גדול“, דהגם שידעו „שאתה הוא לבדך“, נכשלו בחטא עבודה זרה מחמת „טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא“⁵⁶.

ובהלכה ב פירט וביאר הרמב"ם האופנים הירודים והגרועים יותר שישנם בעבודה זרה – לומר ש„הא-ל צוה עבדו כוכב פלוני“; „וכהנים אומרים להם שבעבודה זו תצליחו“; או

בדבר מדבריה⁴⁸ .. וכל⁴⁹ הלאווין האלו בענין אחד הן והוא שלא יפנה אחר עבודה זרה כו'⁵⁰ ולא עבודה זרה בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעקרי התורה כו'⁵¹.

ה. ומזה מובן, שעל-מנת לקיים כדבעי מצוות לא-תעשה ועשה שבאיסור עבודה זרה, אין די לידע רק את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תיעשנה, ההלכות בנוגע לעשייה, אלא אדרבה – לכל לראש יש להשמר שהמחשבה תהא כדבעי בתכלית – ולכן נאמרה האריכות הגדולה בענין זה:

על האדם לקבוע במחשבתו ולבו, אשר לכל הברואים שבעולם אין מציאות מצד עצמם, וממילא אין מקום לכבד, להחשיב או לעבוד ח"ו איזה נברא, יהיה אשר יהיה⁵² – „לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבעה יסודות ולא אחד מכל הנבראים מהן“⁵³.

ותיריה מזו – ההקדמה להלכות עבודה זרה נוגעת לקיום כל המצוות,

(48) ה"ב שם.

(49) ה"ג שם.

(50) ורק „כל הנפנה אחר“ בדרך שהוא עושה מעשה ה"ז לוקה" (רמב"ם שם). אבל גם עצם הפני' היא בלאו – ראה נ"כ הרמב"ם שם. וראה סהמ"צ להרמב"ם מל"ת יו"ד. מזו. ועוד.

(51) וברמב"ם שם פ"ב ה"ו: כל המודה בע"ז שהוא אמת אע"פ שלא עבדה הרי זה מחורף ומגדף כו'.

(52) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ב וג'.

(53) לשון הרמב"ם שם רפ"ב.

(54) רמב"ם שם סה"ד. וראה לשונו במנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם בתחלתו (כריש ספר היד): ספר ראשון אכלול בו כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידע אותם תחילת הכל כגון יחוד השם ב"ה ואיסורי ע"ז. ולהעיר שלא הזכיר שם שאר המצות שבספר המדע (הלכות דעות, ת"ת, תשובה).

(55) ועדמ"ש הרמב"ם בפיה"מ ע"ז פ"ד מ"ז. ע"ש.

(56) ל' הרמב"ם שם פ"א סה"א.

שכל העולם טועים כו"60.

ויתירה מזו: הרמב"ם מתאר בפרטיות כיצד הגיע אברהם לכך – והיה תמיהה האריך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו כי אי אפשר שיסבב את עצמו .. ולבו משוטט ומבין".

והיינו, שהבריאה גופא מכרחת ומגלה, "דרך האמת", שיש שם אלקה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל כו".

וכל זה הוא, כנ"ל, הקדמה ויסוד (וחלק) דהלכות עבודה זרה: לא זו בלבד שהדברים מועילים ופועלים אשר איש ישראל ישמר מעבודה זרה במעשה, אלא עוד זאת (והוא העיקר) – הם גורמים שתהא נקבעת במחשבתו ובלבו אמת זו, וזה שומר ומונע ממנו כל נתינת מקום לחטא זה – כי הדבר נתאמת בשכלו, אשר לכל הנבראים אין שום מציאות וחשיבות מצד עצמם, וכנ"ל⁶¹.

וכיו"ב. כי, מדלא הזכיר עד עתה שהי' בזה ציווי ה', מובן שכוונתו ב"דרך האמת והבין קו הצדק", מצד עצמו.

60 ומפרט גם איך ש"שיבה הצלמים והתחיל להודיע לעם .. ראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם". והיינו דגם המ"ע, "לאבד ע"ז ומשמיש" וכל הנעשה בשבילה" (רמב"ם שם רפ"א) הבין והכיר אברהם מדעתו. 61 וגם החלוקה של ההלכות היא לא רק חלוקה בקשר להזמן וירידת הדרגות זו למטה מזו, דהמדובר בה"ב ה' לאחרי שארכו הימים, ופשיטא בנוגע להמדובר בהלכה ג', שמתחיל אז מוזמן אברהם – אלא היא (בעיקר) חלוקה בתוכן ההלכה שמשמיענו (אופן ההתאמתות וידיעת האדם בשלילת הע"ז): א) בהלכה א' סוג ע"ז שיסודה בטעות בני"א, ב) ההלכה בסוג ע"ז

„שהכוכב עצמו .. אמר להם עבדוני“, עד לאמירה „שזו הצורה מטיבה ומריעה כו“ – וביאר, שאופנים אלו באים מצד זה ש"עמדו בכני האדם נביאי שקר". היינו, שהטעות במחשבה ובלב הנ"ל הביאה⁵⁷ לידי ירידה גדולה כזו, שהיא למטה גם מטעות בשכל ובהכנה, אלא זהו ענין שהנו היפך השכל לגמרי, ומקורו ב"נביאי שקר .. כחבים אחרים".

ומצב כזה גורם בהמשך הזמן לשכחת מציאות הקב"ה לגמרי, וכפי שאירע אז – „וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום כו“, היינו שמפני טעות גדולה זו ירדו בני האדם במשך הזמן מדחי אל דחי, עד שהגיעו למצב זה דשכחה והעדר הידיעה על-דבר מציאות בורא העולם ומנהיגו⁵⁷.

ולאחרי כל הנ"ל הוסיף הרמב"ם לתאר (בהלכה ג) כיצד הגיע אברהם לידיעת ה', וזה מחזק ומדגיש יותר כמה צריך להיות מופרך בעיני האדם (גם מצד השכל) כל אופן בעבודה זרה – דאפילו בעת המצא אברהם בין עובדי עבודה זרה באופן גרוע⁵⁸, „והוא עובד עמהם“, „השיג דרך האמת והבין קו הצדק“⁵⁹ מתבוננתו הנכונה כו' וידע

57 ראה במצות אחדות ה' שם: וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' ע"ז שזה הי' טעות אנוש כו' ר"ל ענין השתוף כו' ומה נמשכים אח"כ לעבוד ע"ז גמורה ולשכוח על ה' ח"ו. וי"ל שהם הם ג' הדרגות הנ"ל שבפנים.

58 שהרי אז כבר „נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום“ כמ"ש בהלכה ב.

59 ע"פ כל הנ"ל מובן דיוק לשונות הנ"ל ברמב"ם, ולא כתב „דרך השם“ (כמ"ש לקמן „ויעקב אבינו למד בניו כו' ללמד דרך השם“).

הגירסא „בן ארבעים שנה הכיר את בוראו“, כי זהו הגיל שבו הכרת והבנת השכל הן בשלימות,

וענין זה הוא בהתאם לתוכן כל ההלכה והפרק (אף שגם לדעת הרמב"ם רוב שנים יודיעו חכמה⁶⁵, וכנ"ל – „בן חמישים כו“), וגם לאחרי זה נתעלה אברהם תמיד בהכרת הבורא: בן ארבעים ושמונה, חמישים, וכיוצא בזה⁶⁶.

ועפ"ז מובן גם הטעם שלא הזכיר הרמב"ם (בתחילת ההלכה) שהיה אברהם „בן שלש“ כאשר „התחיל לחשוב ולשוטט במחשבתו“, וזו היתה התחלת ענין „הכיר את בוראו“ – כי אילו הזכיר זאת, היה מקום לטעות שלא היה אצלו הדבר מצד טבע השכל מצד עצמו, אלא באופן נסי לגמרי⁶⁷, למעלה מהשכל⁶⁸, דפלא גדול הוא

ו. עפ"ז יש לבאר מה שהרמב"ם בחר הגירסא „ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו“ – ולא הגירסא „בן ארבעים ושמונה“ וכיוצא בזה (ובנוסף לזה יבואר הא דטעמא בעי: לשם מה נחית הרמב"ם להזכיר בן כמה שנים היה אברהם באותה שעה),

כי אף זה מוסיף בהסברה והדגשה הנ"ל דשלילת עבודה זרה:

בענין גיל ארבעים שנה אמרו חז"ל⁶²: „בן ארבעים לכינה“. היינו, שבעת שבא האדם לגיל ארבעים שנה, מגיע הוא מצד טבעו לשלימות בהבנה והשגה (כשם ש„בן שלשים לכח“ הנזכר לפני זה הוא ענין שבטבע האדם, ועל-דרך-זה „בן חמש למקרא“ שלפניו, וכן „בן חמישים לעצה“, „בן ששים לזקנה“ כו' שלאחריו⁶³).

ומזה מובן שההבנה וההכרה במציאות הבורא, ובשלילת המציאות והחשיבות של כל דבר זולתו יתברך, הם ענין השייך לטבע דשכל הנברא, ואינו ענין שלמעלה מגדר שכל הנברא⁶⁴. ומהאי טעמא נקט הרמב"ם

20

לאהבתו ויראתו כמ"ש הרמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב. וראה לקמן בפנים סעיף ט.

(65) איוב לב, ז.

(66) ואולי י"ל שזהו תוכן השגת הראב"ד על מ"ש הרמב"ם „בן ארבעים שנה הכיר“ – „יש אגדה בן שלש שנים“, שע"פ אגדה זו נמצא דזה שהכיר אברהם את בוראו לא ה' מצד גדר ושכל הנברא כ"א מלמעלה. וי"ל שלכן גם הביא הרא"י „שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עקב“, שמדגיש שהכרת אברהם באלקות וקיום המצות שלו ה' מצד קול ה', שנצטווה. וראה בר"ר רפ"ל"ט: הציץ עליו כו'.

(67) הכרח לגמרי אין בזה – שהרי אפילו כמה דורות לאח"ז היו מולידין בני תוואו (סנהדרין סט, ב. בר"ר ספ"ח) ובדור המבול תיכף שנולד ה' עוזר לאמו כו' (בר"ר רפ"ל"ו).

(68) בחבור התשובה להמאירי שם מפרש דמה דאמרו בן שלש הכיר אברהם את בוראו, ירצו בו שהוא ע"ה להפלת מזגו ולטוב הכנתו אל העינין והשלמות הוסיף ביום תחלת למודו להיות זאת הפנה, ר"ל אמונת היחוד, נשלמה על ידו כו'.

שבשקד יסודה, „נביאי שקר. כחבים אחרים“, (ג) ההלכה המכרחת שההכרה באלקות (וזה שע"ז מופרכת) הוא מצד שכל האדם, וכנ"ל.

(62) אבות ספ"ה.

(63) וראה ע"ז ה, ב. פרש"י ס"פ תבוא. מאירי

לאבות שם.

(64) ומובן שאי"ז סתירה למ"ש הרמב"ם פ"ב ה"ג: „מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו, ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו“ ע"ש – כי שם מפורש „שלא יפנה אחר ע"ז כו' ולא ע"ז בלבד הוא שאסור אלא כל מחשבה שהוא גורם כו'“. אבל פשיטא שאדם מותר לחשוב ולהשיג אלקות מתוך הבריאה, ואדרבה – זוהי הדרך לבוא

אין הכוונה כאן לומר שלגבי אברהם עצמו „לא היה נחשב לכלום“, אלא לגבי „דורו של אברהם“ –

ו„דורו של אברהם“ היינו (לא הזמן שבו נעשה אברהם מפורסם בדורו ע"י „הנפש אשר עשו בחרן“ (שהתחיל עוד בחיי נח, כנ"ל), אלא) הזמן שבו אנשי הדור נעשו „דורו“, בהתאם לדרך אברהם, לדעתו שיטתו והנהגתו, וענין זה עדיין לא נתחדש בשעה שהיה באור כשדים (שכן אז רק „גבר עליהם בראיותיו“), ואף לא בהיותו בחרן, כי אם זמן רב לאחר זה, כאשר „הגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר⁷² ויקרא שם בשם ה' אל עולם עד שנתקבצו אליו אלפים ורבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה“:

החידוש בזה הוא, שהכרת הבורא על-ידם לא היתה (רק) מפני שאברהם נצחם, „גבר עליהם בראיותיו“, ואף לא היתה (רק) באופן שקיבלו בשכלם את ההסברות וההוכחות של אברהם, וממילא היתה הכרתם באלקות כדבר נוסף (שבא ממה שנתן והכניס אברהם בדעתם) – אלא „שתל בלבם“, היינו שננטע⁷³ בהם את ההכרה והידיעה באלקות, וענין זה נעשה בהם כדבר הבא בכח עצמם (על-דרך מה שהיה באברהם) – שהכירו באלקות (גם) מצד שכלם גופא.

ועל זמן זה ניתן לומר שזהו „דורו של אברהם“ – שנקרא הדור על שמו⁷⁴,

(72) וירא כא, לג.

(73) וע"ד דבר הנטוע, שהארץ עצמה מצמיחה אה"כ.

(74) ועפ"ז ה"ז ע"ד הלשון שבדיעה הב' בזה

שכבר בהיותו בן שלש שנים היתה לו הכרה באלקות⁶⁹!

ז. ומתוך נקודה וכוונה זו ממשיך הרמב"ם דבריו בהלכה זו, ומאריך ומפרט כיצד אברהם „התחיל להשיב תשובות כו' ולערוך דין עמהם . . כיון שגבר עליהם בראיותיו ביקש המלך להורגו⁷⁰ כו'“, וכן ש„היה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר“, עד שהחזיר את העם „לדרך האמת“ עד שנתקבצו אליו אלפים ורבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה“ –

דע"י ראיות והכרחים שכליים החזיר „אלפים ורבות“ (שהיו עובדי עבודה זרה) „לדרך האמת“, ושתל בלבם – וכל זה מוסיף הדגשה בחוזק והתאמתות הכרת האדם בשלילת עבודה זרה כנ"ל.

ח. ע"פ כל זה מבואר הענין הנ"ל, ש„אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום“:

והיינו שבהיותו בן שלש לא ה' גם תחלת הכרתו לחשוב ולשוטט בדעתו (שזה ה' אח"כ בהיותו נער קטן). וראה לשונו בפתיחה לאבות.

וגם עפ"ז מוכן מה שלא הביאו הרמב"ם כאן, כי זה ה' מורה שמזגו הטוב והעיון כו' ה' באברהם מטבעו ועיקר יצירתו (כלשון המאירי שם) שנולד מתחלה לזה. וא"כ אין מזה ראי' שכן הוא גם מצד שכל וגדר שאר הנבראים.

(69) ואף שכתב „כיון שנגמל איתן זה“ – (ובפרט עפ"מ"ש בהערה 39) הרי ממשיך ומוסיף „והוא קטן“, היינו משך זמן אחרי שנגמל, ואז התחיל כו' – כבהגה"מ הובא לעיל הערה 32.

(70) דגם זה מוסיף בהדגשה הנ"ל, תוקף ההכרה דאברהם באלקות, שהיתה עד למסנ"פ שהוצרך שיעשה לו נס.

(71) ראה לעיל הערה 59.

היינו, שאנשי הדור⁷⁵ היו חזורים בהכרת אלקות כמו אברהם⁷⁶.

ולפי זה מובן הלשון „אילו היה בדורו של אברהם“, כי מצב זה של הדור היה לאחרי מות נת, כאשר היה אברהם בשנות השבעים⁷⁷.

ט. אמנם, עפ"ז צריך להבין המשך הדברים בהלכה ג, שכתב שם הרמב"ם, דלאחרי שנעשו בני יעקב „אומה שהיא יודעת את ה' עד שארכו הימים לישראל במצרים, (הנה בהמשך לזה נעשה שינוי) וחזרו ללמוד מעשיהן

ובפרש"י „אילו ה' בדרא דכולהו צדיקים“ „בדור צדיקים“.

75 ראה מאירי בפתיחתו לאבות (ד"ה ונשוב בסופו): והשיב רוח רוב העולם לאמונת ה' ית'. וראה שם לפנ"ז (ד"ה והי' מש"כ) בנוגע להלימוד חנוך ומתושלח נח.

76 עד"ז יל"פ בפרש"י ר"פ לד: לך לך, ושם אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים, ועוד שאודיע טבעך בעולם – שהכוונה בזה היא לא רק שאז נעשה ידוע ומפורסם בעולם, אלא „טבעך“ זה שמכיר באלקות ומפרסם אלקות נפעל גם בעולם. ואזי נקרא „דורו של אברהם“. והרי בפשש"מ מפורש „ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה כצאתו מחרן“ (לך יב, ד).

77 כפשוטו של מקרא, כנ"ל בהערה שלפנ"ז. וגם לפי המובן מתוד"ה וגמירי (ע"ז ט, א) דהליכתו מחרן היתה כשהי' בן ג"ב (וראה סדר הדורות ב"א כג) – אבל ראה מהרש"א שם* – הרי מפורש ברמב"ם „והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' א"ל עולם“ שנאמר כאשר ויטע אשל בבאר שבע לאחרי היותו משך זמן בא"י. וראה פרש"י וירא (שם, לד). וראה ברכות יג, א: בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף (כשנקרא אברהם – בן צ"ט שנה) נעשה אב לכל העולם כולו. אבל ראה מאירי שם (בפתיחתו למס' אבות). וראה מגן אבות לתשב"ץ שם.

ולעבוד עבודה זרה כמותן כו' וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר – ולפי הנ"ל נמצא שדברים אלו הם להיפך מתוכן כל הפרק, דעד כאן למדנו שמצד שכלו גופא יודע האדם שעבודה זרה היא דבר מופרך, ויודע הוא ומכיר בקב"ה, ואילו כאן נאמר שאפילו בני „אומה שהיא יודעת את ה'“, חזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד עבודה זרה כמותן“.

22 ויובן ע"פ דברי הרמב"ם בהמשך וסיום הפרק, וזה לשונו: „ומאהבת ה' אותנו עשה משה רבן של כל הנביאים ושלחו כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועים אחריה“.

דבזה הדגיש הרמב"ם שבדאי עיקר זה שאין מקום כלל למציאות עבודה זרה ועבודתה באיזה אופן שהוא (אפילו באופן שהיה בדור אנוש) הוא ענין המושג ומובן מצד טבע שכל האדם ומוכרח מצד הבריאה, כנ"ל, וידיעת הדבר נוגעת כהקדמה להלכות עבודה זרה, כיון שע"ז נפעלת בשכל האדם ההכרה באלקות ושלילת עבודה זרה, כנ"ל –

אך מכל מקום, ביחד עם זאת חייב האדם לידע, אשר אי אפשר לסמוך, ליסוד הבנין, על ענין זה בלבד, שהשכל יהיה היסוד היחידי להשמר מעבודה זרה ולבוא להכרה במציאות הבורא ולעבדו, שכן ראינו במצב ישראל בימים ההם, אשר לאחרי שנעשו „אומה שהיא יודעת את ה'“, הנה כש„ארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד עבודה

* וראה לקו"ש חט"י ע' 84 הערה 13, 14.

המצוה בפועל להיות „בנוי“ (רק) על הכרת וידיעת האדם, אלא צריך האדם לקיימה מחמת זה ש,הודיעם דרך עבודתו – כיון שהקב"ה צוה כן ע"י משה רבינו „רכן של כל הנביאים“. והיינו, שהקיום בפועל צריך להיות מיוסד על אמונה בהשם⁷⁹ ועל היראה לעבור על ציווי השם.

23 וכיון שציוויי ואיסורי עבודה זרה הם הצד השלילי, ענין „לא-תעשה“, והצד החיובי שבזה הוא המצות-עשה ידיעת ה' ואחדות ה' [וכמו שכתב

(79) וי"ל שלכן הקדים הרמב"ם „כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם כו", ואינו אומר סתם שהכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו, כי מדגיש שהחיווק והקיום לדרך עבודתו (ומצות ע"ז ש,הוא עיקר כל המצות כולן) הוא לאחרי: א) „שנתנבא משה רבינו“, היינו גילוי דבר ה' מלמעלה, ולא כמו שה"ל לפני שהידיעה וההכרה בה' באה ע"י שאברהם הכיר מכה עצמו (וראה שלי"ה רעה, א*). ב) „בחר ה' ישראל לנחלה“, נבחרו ע"י הקב"ה, ולא כמו שה"ל עד עתה „שנעשית (מאלי) אומה שהיא יודעת את ה'" – שכ"ז מוסיף בהבנת הענין והכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו – בא מצד אמונה בה' כו'.

* וע"פ זה יש לבאר לשון הרמב"ם „עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו כו", שמורה דמעלתו אינה מעצמו כ"א שה' עשה (וראה פ"י ר' זוד עראמה לרמב"ם כא). כי זה מוסיף בהדגשה הנ"ל שדבר ה' וציווי בא מלמעלה. עד דגם מעלתו של משה רבינו באה מאת ה'. ולהעיר ההעילוי בנבואת משה שהוא רבן של כל הנביאים מבאר הרמב"ם לפני, בהל' יסוה"ת (פ"ז ה"ו) בארוכה, שהתגלות אלקות אליו היתה באופן הכי נעלה „במראה כו' הוא עומד על עמוד שלם“ (ומתנבא בכל זמן שיחפוץ כו'). „שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת“, עיי"ש. וראה לקמן הערה 88.

זרה כמותן כו' . . חוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן",

– וכדי לשלול חטא עבודה זרה נזקקו לכך ש,מאהבת ה' אותנו . . עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו וכיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו כו" – היינו, שהקיום היה מצד ציווי ה'.

ואין הדברים אמורים רק לגבי ההכרה במציאות הבורא, אלא אף לעבודתו, שהרי גם לענין זה באו בני האדם (בזמן אברהם) ע"י ההכרה בכח עצמם – „שאינ ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כו"⁷⁸ – ומכל מקום, צריך האדם לידע אשר אף ענין זה יסודו הוא דברי ה', נבואת משה רבינו, דהקב"ה הוא ש,הודיעם דרך עבודתו".

ויש לומר שענין זה נוגע גם להלכה: אפילו מי ששלילת מציאות העבודה זרה, והכרה זו, מושגים ומוכרחים אצלו מצד השכל, צריך לקיים המצוה והציווי דעבודה זרה (אף „לא-תעשה" שבה, האיסור לעבוד עבודה זרה) מצד זה ש,הודיעם דרך עבודתו".

יוד. ע"פ כל הנ"ל נמצא, שבפרק א מהלכות עבודה זרה השמיענו הרמב"ם שתי הלכות: א) חטא עבודה זרה הוא ענין המופרך גם מצד שכל האדם, והיותה של העבודה זרה דבר מופרך צריך להתאמת ולהיות נקבע בשכלו, יחד עם פרטי הציוויים והאיסורים שבה; ב) ומאידך, אין לקיום

(78) רמב"ם שם ה"ג.

הוא – הנה לשכל יש תפיסא והשגה רק בדרגת אלקות הנמשכת בבחינת „מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא“⁸⁶, היינו, כפי שהקב"ה צמצם עצמו כביכול עד שתהא בו שייכות למציאות העולם; אבל ההכרה ב„אמיתית המצאו“ דאלקות, באור האלקי שלמעלה משייכות לעולם – הנה ענין זה אין בו תפיסא אלא בכח האמונה, שהיא למעלה מהשכל] –

על-דרך-זה הוא בנוגע לצד השלילה, בציוויי ואיסורי עבודה זרה, אשר (לא זו בלבד שקיומם בפועל אינו צריך להיות מיוסד רק על השכל, אלא אף) ההתאמתות שצריכה להיות בשכלו בדבר העדר המציאות והחשיבות של כל דבר מלבד הקב"ה (ועל-אחת-כמה-הוכמה הקצה התחתון 24 ביותר שבזה – עבודה זרה), הנה אף שלילה זו אין די בה כשהיא רק מצד השכל, וטעם הדבר,

[בנוסף לזה שכאשר היסוד הוא (רק) שכלו, הרי, בהיותו מושקע ריבוי זמן בעולם ובעניני העולם, עלולה להיות למציאות העולם (וכל השייך לו) השפעה ופעולה עליו, באופן שהיא מתגברת על שכלו, עד שמביאתו רח"ל לקצה ההפכי והתחתון ביותר, וכפי שאירע לישראל במצרים, אשר מצד זה ש„ארכו הימים“ – „חזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד עבודה זרה כמותם“],

שכל האדם הוא מציאות – מציאות נבראת ומוגבלת, ולכן אין בכח השכל

הרמב"ם⁸⁰, שהספר הראשון מספרי היד „אכלול בו כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה כו' כגון יחוד השם ב"ה ואיסורי עבודה זרה וקראתי שם ספר זה ספר המדע“⁸¹] – הנה גם כאשר הרמב"ם קאי במצות עשה זו הביא שני ענינים הנ"ל:

בריש הלכות יסודי התורה נקט הלשון „לידע שיש שם מצוי ראשון (לידע שיש שם אלוהי)⁸²“, היינו שתוכן המצוה הוא בידענה והבנה בשכל שיש שם מצוי ראשון, אלוה בורא העולם; ובריש ספר המצות⁸³ נקט הרמב"ם הלשון „צונו בהאמתת האלקות שנאמין שיש שם עילה וסיבה כו“; והיינו שהציווי הוא להאמין – בכח האמונה⁸⁴ (שלמעלה מהשכל) – במציאות דעילה וסיבה אלקית.

יא. ועפ"ז יש להוסיף בפנימיות הענינים:

כשם שלגבי הידיעה וההכרה בכורא עולם, לגבי המצות-עשה, אין די שתהא רק הידיעה באלקות⁸⁵, [דכיון שהאדם מכריח זאת בשכלו-

(80) במנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם בתחלתו.

(81) ראה לעיל הערה 54.

(82) לשונו בהכותרת להל' יסודי התורה. ועד"ז במנין המצות שבריש ס' היד מ"ע א.

(83) מ"ע א.

(84) אבל י"א (ראה סהמ"צ הוצאת הר"ח העליר והר"י קאפח) שגם בסהמ"צ התרגום הנכון הוא – ידיעת אלקות. אבל בסהמ"צ להצ"צ מצות האמתת אלקות בתחלתה העתיק לשון הרמב"ם מסהמ"צ ככפנים – ל' אמונה – ומפרש שם שלדעת הרמב"ם יש ב' הענינים (ידידיעה ואמונה) – ראה שם ספ"ב.

(85) ראה בארוכה סהמ"צ להצ"צ שם.

(86) רמב"ם ריש הל' יסוה"ת. וראה בארוכה „הדרן“ על ספר משנה תורה להרמב"ם (קה"ת, תשמ"ה) בביאור הלכות הראשונות דהל' יסוה"ת.

לשלול את מציאות הנבראים בתכלית השלילה.

ודוקא כאשר הדבר בא מצד הציווי מהקב"ה, ובדרך אמונה⁸⁷, אזי מכיר האדם ומרגיש באמת⁸⁸, שכל מציאות

(87) ולהעיר, שגם אצל אברהם, אחר שהשלים הכרתו את בוראו עד מקום שיד העיון משגת בא לכלל אמונה בה, ראה עקידה דלעיל הערה 20. ועד שנק' ראש למאמינים – ראה שמו"ר פכ"ג, ה. שהש"ר פ"ד, ח (ג).

(88) וי"ל שלכן מדגיש הרמב"ם כאן בסוף הפרק ענין נבואת משה (ולא כתב סתם שציונו ה'

זולתו יתברך היא מושללת בתכלית.

(משיחת מוצאי ש"פ נח תש"נ)

במ"ת וכיו"ב), כי זה מוסיף ההתאמתות בהציווי דע"ז, שהרי נבואת משה "עינינו ראו ולא זר" (רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז ה"א), "נבואתו של משה ראינו ושמענו" (שם בסוף הפרק). ובפרט בע"ז "שלכן נביא שבא ואמר שה' צוהו שתעבד ע"ז כו' אין שומעים לו שהרי בא להכחיש נבואתו של משה" (רמב"ם שם ספ"ט) – ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 184 ואילך,

שכ"ז הוא הקדמה להתאמתות דמצות וציווי ע"ז, גם כשבא מצד ציווי ה', "הודיעם דרך עבודתו".

